

ÇAĞLAR BOYU BAŞÖRTÜSÜ

Başörtüsü sadece İslâm'ın değil, tarih boyunca tüm insanlığın ortak değerlerinden bir tanesi olmuştur. Çağlar boyu, her coğrafya ve medeniyette başörtüsü uygulamasına rastlamak mümkündür.

Başörtüsü sadece İslâm'ın değil, tarih boyunca tüm insanlığın ortak değerlerinden bir tanesi olmuştur. Çağlar boyu, her coğrafya ve medeniyette başörtüsü uygulamasına rastlamak mümkündür. Antik Asur medeniyetinden, Roma ve Yunan uygarlıklarına, Budizm'den Yahudilik'e kadar farklı din ve kültürlerde ortak bir iffet simgesi olarak başörtüsü karşımıza çıkmaktadır.

İslâm tarihinde, kadının tesettürü ile ilgili tartışmalar farklı dönemlerde, farklı açılarda cereyan etmiştir. İslâm'ın ilk dönemlerinde tesettür konusundaki ihtilaflar daha çok peçe ve eldiven giymenin zorunluluğu ekseninde yaşanmıştır. Ahmed bin Hanbel ve onun hocası İmam Şâfiî tarafından, eller, yüz ve ayaklar dâhil, kadının tüm bedeni ziynet olarak algılanmış ve bu azaların örtünmeleri farz kabul edilmiştir. Hanefî ve Mâlikî mezhepleri, yüz ve ellerin sosyal yaşam içerisinde görünmesinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürerek, bu uzuvların örtünmesinin gerekmediği yönünde bir görüş ortaya koymuşlardır. Ancak ayaklar konusunda Hanefî

ve Mâlikî mezhepleri arasında görüş farklılıkları vardır.¹

İslâm âleminde ilk defa, Tanzimat'tan sonra XX. yy'ın başlarında başörtüsü hakkında olumsuz söylemler yükselmeye başladı. Ancak bu ilk karşı çıkışlar, dinî değil, sosyal gerekçelere dayanıyordu. Bilhassa radikal ittihatçı aydınlar modernleşmenin önünde başörtüsünü bir engel olarak görüyorlardı. Bu aydınlar arasında başörtüsü karşıtlığını savunan ilk isim de Abdullah Cevdet olmuştur. İleride İttihat ve Terakkî cemiyetine dönüşecek olan İttihâd-ı Osmaniyye'nin kurucusu olan Abdullah Cevdet tam bir batı hayranıydı. Kurucusu olduğu İctihad dergisinin ilk zamanlarda basım yeri Cenevre'di. II.Meşrutiyet öncesinde Cenevre'de Müslümanların modernleşmesi ve kalkınması ile ilgili başlattığı ankete bir Fransızın; "*Kur'ân'ı kapayın, kadınları açın*"² şeklinde cevap vermesi üzerine Abdullah Cevdet, bu düşünceyi şu şekilde geliştirir; "*Hem Kur'ân'ı, hem kadınları açın*."³ Şüphesiz Abdullah Cevdet, Fransızların bilmediği bir şeyi biliyordu. Son derece mütedeyyin olan Osmanlı halkına "Kur'ân'ı kapayın" politikası ile yaklaşmak

sizi hiçbir şekilde başarıya ulaştıramazdı. O halde yapılması gereken, bir şekilde başörtüsü karşıtlığını Kur'an üzerinden yürütme yolunu bulmaktı. Ancak 80'lerin ortalarına kadar başörtüsü karşıtlığı, Abdullah Cevdet'in hayalini kurduğu anlamda, İslâmî alanda yer bulamamıştır.

Darbeler dönemi sonrası tamamen siyasî bir mesele haline getirilen bu karşıtlık, 80'lerden sonra bazı ilahiyatçılar tarafından da destek görmeye başladı. Bu destek önceleri; "başörtüsü emir değil, tavsiyedir" şeklinde başladıysa da sonraları "Kur'an'da başörtüsü yoktur" noktasına kadar vardı. Böylece, siyasî ortamın etkisiyle 1400 yıllık İslâm tarihi boyunca hiç yaşanmayan yeni bir ihtilaf Müslümanların gündemine girmiş oldu.

Bu yazımızda başörtüsünün çağlar boyu farklı medeniyetlerde nasıl algılandığını incelemeye çalışacağız. Daha sonra, kendisinden önce insanlığın kadim bir tevatürü olan başörtüsüne Kur'an'ın ve Müslümanların yaklaşımlarını inceleyeceğiz.

Antik Medeniyetlerde Başörtüsü

Günümüzde daha çok İslâm'ın bir sembolü gibi algılanan başörtüsünün antik çağlara uzanan bir tarihi vardır. Başörtüsü İslâm'dan önce, Yahudilerde, Hristiyanlarda, Yunanlılarda, Romalılarda, eski Mısır'da, Hititlerde ve antik Mezopotamya uygarlıkları gibi pek çok kadim medeniyette özellikle hür ve iffetli kadınların bir simgesi gibi algılanmıştır. ⁴ (Şekil 1)

Başörtüsü ile ilgili bilinen en eski yazılı kanunlar M.Ö 16 yy'a dayanmaktadır. Bu da Musa (a.s.)'dan dört yüz sene öncesi anlamına gelir. Asur krallarından birisi tarafından yazıldığı düşünülen bu kanunların 40. maddesi, toplum içinde kadınların başörtüsü kullanımıyla ilgili düzenlemeleri ve buna yönelik cezaî müeyyideleri içermektedir. Kanun metni şu şekildedir:

"İster evli kadınlar, ister

dul kadınlar veya Asurlu kadınlar olsun sokağa çıkarılarken başlarını açmamış olacaklardır. Adamın kızları ... Ya bir şal, ya bir giysi veya bir gulinu (bir tür örtü) ile örtülü olmalıdırlar. Başları açık olmayacaktır. .. (Evin içinde) örtünmeyeceklerdir, yalnız sokağa gittiklerinde örtüneceklerdir. Sahibi ile sokağa giden esirler örtülüdürler. Kocaya varan qadishtular ⁵ sokakta örtünmelidirler. Kocaya varmamış olanların sokakta başları açıktır, örtünmemelidirler. Fahişe örtülü olmayıp, başı açıktır. Örtülü bir fahişeyi gören olursa onu tutuklayacak, şahitler çıkaracak, onu saray mahkemesine götürecektir, ziynetlerini almayacak, onu yakalayan elbisesini alacaktır. O (fahişeye) elli sopa vuracaklar, başına zift dökcekler. Eğer bir adam örtülü bir fahişe görür, onu serbest bırakır ve saray mahkemesine götürmezse, o adama elli sopa atılacaktır. Onu ihbar eden elbisesini alacak, kulaklarını delecekler, iplik geçirecekler ve arkasına bağlayacaklar. Bir ay süreyle kralın haberciliğini yapacaktır. Kadın esirler de örtünmeyecekler, örtülü esiri gören onu yakalayacak ve saray mahkemesine götürecektir. Kulaklarını kesecekler. Onu yakalayan elbisesini alacaktır. Eğer bir adam örtülü bir esir görür ve onu serbest bırakır da o, yakalanmaz ve saray mahkemesine götürülmezse, o (adamı) suçlayıp ispat ettikten sonra, ona elli sopa atacaklar, kulaklarını kesecekler, iplik geçirecekler, ensesine bağlayacaklar. Onu ihbar eden elbisesini alacak, o adam bir ay süreyle kralın haberciliğini yapacaktır." ⁶

Mezopotamya uygarlıklarında hür kesimin kadınları ve kızları dışarı çıktıkları zaman başlarını örtmek zorundaydılar. Bu, onların hür ve iffetli olduklarının bir işaretiydi. Fahişeler, tapınaklarda görev yapan qadishtular (kutsal fahişeler) ve esir kadınların başlarını örtmeleri kesin olarak yasaktı. Çünkü bu sayılanlar, iffetli kimseler olarak kabul edilmezlerdi. Ancak 40. maddede vurgulandığı gibi evlenmiş bir fahişe artık sokağa çıktığında başını örtmelidir, çünkü o artık iffetli bir kadın olmuştur. Esirlerin evliliği ile ilgili madde ise 41. maddedir. O da şöyledir:

"Eğer bir adam esirini örtmek isterse, beş veya altı arkadaşını oturtup, onları önünde onu örtecek ve 'o benim karımdır' diyecektir, o da onun karısı olacaktır. Adamların önünde örtünmeyen ve kocasının bu 'benim karımdır' demediği kadın esir eş değildir, kadın esirdir." ⁷

Eski Yunan'a gelirsek, orada da durumun çok farklı olmadığını görürüz. Antik Yunan medeniyetinde hür ve

Şekil 1. Kahire'de Bulunmuş Antik Mısır'a Ait Bir Mumya

ARAŞTIRMA - ÇAĞLAR BOYU BAŞÖRTÜSÜ

evli kadınların iffetli olmaları çok önemliydi. Zorunda olmadıkça evlerinden çıkmazlar, bütün ihtiyaçları kocaları tarafından karşılanırdı. Dışarı çıkmaları gerektiği zaman ise başlarını örtmeleri gerekirdi.⁸ Heraklit, Yunan ve Mısır medeniyetlerinde kadınların giyimlerini şöyle tasvir etmiştir:

*"Giysilerin başa gelen kısmı öyle sarılırdır ki yüzün tamamı bir peçeyle örtülmüş gibi görünürdü. Zira sadece gözler ortada kalır, yüzün diğer bölümleri ise giysinin bir parçası ile tamamen örtülürdü."*⁹

Diğer yandan eski Roma'da başörtüsü olmadan dışarı çıkan bir kadının başına bela geldiği takdirde kanunlar tarafından korunma hakkını kaybederdi.¹⁰ (Şekil 2.)

Şekil 2. Boston Müzesi - Romalı Kadın Heykeli

Tüm bu belgelerden anlıyoruz ki kadınların başlarını örtmeleri ile ilgili uygulama eski medeniyetler tarafından da yerine getirilmekte ve bununla ilgili cezai müeyyideler belirlenmekteydi. Zira başörtüsü sosyal yaşamın önemli bir ögesi olarak algılanmaktaydı. Hür ve iffetli kadınların sosyal yaşam içerisinde tanınmaları ve eziyete uğramalarını önlemek amaçlanmaktaydı.

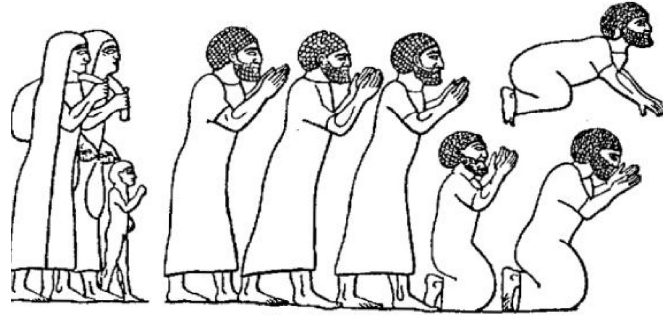
Yahudilik'te Başörtüsü

Yahudilik'te kadının saçları sadece zinet yeri olarak görülmez, buna ziyade olarak kadının cinsel istek uyandıran bölgelerinden birisi olarak kabul edilir ve çıplaklıkla ilgili olarak kadının vücudunun en mahrem yerlerinden birisi olduğuna işaret edilerek, saçların mutlaka örtülmesi gerektiği vurgulanır. ¹¹ (Şekil 3.)

Şekil 3. Yahudi Bir Kadın

Asurlular tarafından M.Ö 8. yy'da çizilen Lachish kabartmalarında da Yahudi kadınların başlarının örtülü oldukları tespit edilmiştir. Bu da Davud ve Süleyman (a.s.) dönemlerinde Yahudi kadınların örtülü olduklarına yönelik önemli bir tarihî belgedir. (Şekil 4.)

Submission of the people of Lachish.

Şekil 4. Lachish Kabartmalarında Yahudi HalkınınTasviri

Yahudi mezhepler arasında başörtüsünün evli kadınlar için söz konusu olduğuna yönelik görüşler olsa da genel kabule göre evli veya bekar ergenlik çağına girmiş her kadın örtünmelidir.

*"İsrail'in kızları başları örtülü olmayan bir vaziyette çarşılarda dolaşmayacaktır. Gerek bekâr olsun, gerekse evli (bu böyledir)."*¹²

Eski Ahid'e baktığımız zaman zina zanlısı kadınların, yemin töreni esnasında saçlarının açıldığını görüyoruz:

"Kadını Rabbin önünde durdurduktan sonra onun saçını açacak, anımsatma sunusu, yani kıskançlık sunusunu eline verecek. Kendisi de lanet getiren acı suyu elinde tutacak." (Sayılar 5:18.)

Yahudilik'in başörtüsüne yaklaşımı İslâm'a göre çok daha katıdır. Kadının dışarıda başını örtmesinin farz olmasının yanında, evinde de başı örtülü olması bir fazilet olarak kabul edilmektedir. Bunun en belirgin örneklerinden bir tanesi, yedi baş kâhinin annesi olarak bilinen Kimhit isimdeki kadının hikâyesidir. Yedi tane baş kahin yetiştirmek gibi bir onura nasıl eriştiği kendisine sorulduğunda şu cevabı vermiştir: *"Hayatım boyunca, her ne surette olursa olsun evimin ne bir tavanı ne de sütunları saçımı veya çamaşırlarımı görmüştür"*¹³

Yahudilik'in başörtüsüne yönelik katı yaklaşımlarına bir örnek de şöyledir:

*"Şayet kadın kocasıyla temiz olmayarak ilişkiye girer, söz verip onu yerine getirmez, başı açık dışarı çıkar ve caddede dolaşırsa, caddelerde ip örer veya herhangi bir yabancı erkekle konuşursa bu gibi hallerde kocası ona mehrini vermeksizin onu boşayabilir"*¹⁴

Bununla beraber eskiden İbraniler Müslüman kadın ve erkeklerden kendilerini ayırt etmekte zorlanıyorlardı.

Şekil 5. Yüzleri Tamamen Örtülü Yahudi Kadınlar

Bunun için kadınlar, düğünlerde olduğu gibi yüzlerini tamamen örten peçeler kullanmaya başlamışlardı.¹⁵ (Şekil 5.)

Şekil 6. Yahudi Bir Kadın

Öte yandan Yahudiler arasında, sadece saç örtmek şeklinde, yakaları açıkta bırakan örtünme şekli son derece yaygındır. (Şekil 6.)

Yahudilik'in kadının tesettürü ile ilgili yaklaşımını incelediğimiz

zaman, farklı uygulamaların öne çıktığını görüyoruz. Kadının saçını örtmesi konusunda bir ihtilaf olmasa da bunun ne şekilde olacağı yönünde ihtilafların olduğu çok açıktır. Bazıları saçlarla beraber yüzlerini de örterken, bazı kadınlar yakaları açık kalacak şekilde sadece saçlarını örtmekle yetinmişlerdir.

Hristiyanlık'ta Başörtüsü

Hristiyanlık, itikadî bazı ihtilaflar dışında Yahudilik'ten farklı bir din değildir. Tarihi metinler incelendiği zaman, ne İsa a.s.'ın ne de onun öğrencilerinin Yahudileri farklı bir dine davet ettiklerini görüyoruz. İsa a.s.'ın yaşadığı dönemde "Hristiyan" ismi de bilinmiyordu. Bu isim, sonraları ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile Hristiyanlık'ın başörtüsüne bakışı, Yahudilik'ten çok da farklı değildir. Bugün hangi kiliseye giderseniz gidin, Meryem a.s. ile ilgili tasvirlerin başı örtülü olduğunu görebilirsiniz. (Şekil 7)

Şekil 7. Bir Kilisedeki Meryem Ana Tasviri

Yeni Ahit'te kadınların saçlarını örtmeleriyle ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

"Kadın başını açarsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtsün."¹⁶

Hristiyan bilginlerinden Aziz Jerome (M.S 342-420),

kadınların sosyal yaşam içerisinde nasıl hareket etmeleri gerektiğine yönelik şunları söylemiştir:

"Şayet dışarıya yalnız çıkarsanız köle gençler arasında gösterişsiz bir kıyafetle örtünün. Ayakkabılarınız ses çıkartan (dikkati çeken) siyah ve can alıcı tarzda olup yürürken genç erkeklerin dikkatini çekmesin. Saç, alın ve kulaklarınız örtülü olsun. Başörtünüz omuzlarınıza kadar inerek yayılsın. Şayet herhangi bir sebeple vücudunuzun herhangi bir uzvu açılmış olursa hızlıca onu örtün. Halk içindeyken iffetlilik için yüzünüzü de örtün." ¹⁷

Jerome'nin bu söyledikleri ile -yüzün örtülmesi kısmı hariç- Kur'an'daki Nûr 31 ayeti arasındaki benzerlik çok dikkat çekicidir. Yürüyüşe dikkat edilmesi, başörtüsünün omuzlara inerek yayılması gibi ifadeler bakılırsa o dönemde doğru bilginin kısmen mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Yüzün örtülmesi ile ilgili düşünceden de örtünme ile ilgili bu meşhur ihtilafın varlığını koruduğunu söyleyebiliriz.

Hristiyanlık'ta önceleri tüm kadınları kapsayan baş örtme geleneğinin bugün sadece kendisini dine adayan kesimlerce yaşatıldığını görmekteyiz. (Şekil 8)

Şekil 8. Hristiyan Rahibe

Kur'an'ın İhtilafları Çözmesi

Kur'an'ın indirilişindeki amaçlardan bir tanesi de kendisinden önce yaşamış ve sonra yaşanacak ihtilafları çözmektir:

Sanabukitabı ihtilaf ettikleri şeyleri açıklığa kavuşturasin, bir de inanan bir topluluğa yol gösterici ve rahmet olsun

diye indirdik. (Nahl 16/64)

Kur'an, kendisinden önce ihtilafı olan hususlarda detaylı izahatlar yaparken, üzerinde ittifak olan doğrularda detay verme gereği duymamıştır. Örneğin namaz vakitleri ayetlerde detaylı olarak anlatılırken, kiblenin neresi olduğuna yönelik hiçbir bilgi verilmemiştir, ta ki kible değişip Mescid-i Haram olana kadar. Zira namaz vakitleri, Kur'an'dan önce ihtilafı bir konu iken, kiblenin Kudüs olduğu yönünde hiçbir farklı görüş yoktu.

Başörtüsü ile ilgili ayetler indiği sırada, bu konu son derece ihtilafiydi. Önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere, saçların örtülmesi noktasında ihtilaf yokken, bunun ne şekilde olacağına yönelik muhtelif görüşler vardı. Peçe takma veya yakaları açık bırakma noktasında, ifrat ve tefrit arasında, muhtelif uygulamalar mevcuttu. Kur'an, tek ayetle tüm bu ihtilaflara nokta koymuştur:

Mümin kadınlara da söyle gözlerini sakınsınlar; edep yerlerini ve çevresini örtsünler. Görünen kısım dışındaki süslerini açmasınlar. Başörtülerini yakalarının (göğüs yırtmaçlarının) üstüne kadar indirsınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, elleri altında bulunan esirler, ele bakar hale gelmiş ve erkekliği kalmamış kimselerle kadınların edep yerlerinin farkına varamamış çocuklar dışında hiç kimseye süslerini açmasınlar. Gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını vurmasınlar. Müminler, hep birlikte Allah'a yönelin ki umduğunuza kavuşasınız. (Nûr 24/31.)

Ayette geçen **görünen kısımlar dışında** ifadesi ile yüzün örtülmesi, **başörtülerini yakalarının üstüne kadar indirsınlar** ifadesiyle de yakaların açık bırakılması ile ilgili uygulamaların yanlış olduğu vurgulanmıştır. Böylece Allah, bu konulardaki ihtilafları açıklığa kavuşturmuştur.

Son dönemlerde öne çıkan "ayette saç kelimesi geçmiyor" yönündeki söylemler ise Kur'an'ın hüküm beyan etmedeki üslubunu gözden kaçırmaktan kaynaklanmaktadır. Başörtüsünün saçları örtmesi konusunda bir ihtilaf yokken, Kur'an'ın saçlara vurgu yapması beklenemez. Zira **Başörtülerini indirsınlar** ifadesinin "saçlarını örtsünler" anlamına geldiğini bilmeyen yoktur. Bu nedenle yakın geçmişimizdeki siyasi tartışmalara kadar Müslümanlar, bu ifadeyle ilgili

bir ihtilaf yaşamamışlardır.

Sonuç olarak, başörtüsü sadece İslâm değil, insanlık tarihi ile yaşıt bir uygulamadır. Farklı zaman ve zeminlerde, başörtüsünü uygulamada farklar ortaya çıktıysa da Kur'an ile tüm ihtilaflar çözülmüştür. İslâm tarihini incelediğimiz zaman da başı örtmekle ilgili tartışmaların siyasi gerekçelerle ortaya çıktığı ve geliştiği ortadadır. Kur'an ise bu konuda son derece açıktır.¹⁸

kh

Notlar

1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), "Tesettür" maddesi, c.40 s.540.
2. International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 7/4, Melek ÖKSÜZ "Tesettür Tartışmalarının Dünü: II. Meşrutiyet Dönemi" s.471. 2012 ANKARA.
3. Abdullah Cevdet, "Umum Müslümanlar Kongresi", İctihâd, S:4, Eylül 1907.
4. Nuh YILMAZ, "Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Kadının Başını Örtmesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eylül 2007, s.8.
5. Bu kadınlar tapınaklarda "kutsal fahişelik" denilen bir göreve sahiptiler. [Merlin Stone] Bu yüzden sokağa çıkarken başlarını açmak zorundaydılar. Ancak evlenmeleri halinde iffetli kadın sınıfına dahil olacakları için yasaya göre başlarını kapamak zorundadırlar.
6. Mebrure Tosun ve Kadriye Yalvaç "Sümer Babil Asur Kanunları ve Ammi-Şeduqa Fermanı" Türk Tarih Kurumu s.252.
7. Nuh YILMAZ, a.g.e, s.19.
8. Nuh YILMAZ, a.g.e, s.9.
9. Gaby FRANGER, "Başörtü: DasKopftuch"çev:MeralAkkent, s.65.
10. Nuh YILMAZ, a.g.e, s 12.
11. TB (Talmud Babil), Berakoth 24a.
12. HilkhothIsureiBi'ah21:17.
13. TB, Yoma 47a.
14. MişnaKetubot, 7/6.
15. Nuh YILMAZ, a.g.e, s. 24.
16. I KorintlilerII:6.
17. Nuh YILMAZ, a.g.e, s.128.
18. Bkz: Abdulaziz BAYINDIR, "Başörtüsü ve Örtünme", <http://www.suleymaniyevakfi.org/basortusu/basortusu-ve-ortunme.html>